

სამხედრო ხარჯების ზრდის დინამიკა რეგიონსა და მსოფლიოში

თადარიგის ბრიგადის გენერალი ამირან სალუქვაძე
სსიპ-დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის
სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მოწვეული სპეციალისტი

აბსტრაქტი

სამხედრო, იგივე თავდაცვის ბიუჯეტის დაგეგმვა, მისი ფორმირება ნებისმიერი სახელმწიფოს სამხედრო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია. სახელმწიფოთა სამხედრო ხარჯების პარამეტრებით აფასებენ რამდენად მილიტარიზებულია ქვეყანა, რეგიონი, მსოფლიო. სამხედრო ხარჯების ზრდის ტენდენცია წარჩუნდება. 2022 წელს ყველა ქვეყნის ჯამურმა სამხედრო ხარჯებმა რეკორდული - 2,24 ტრილიონი აშშ დოლარი შეადგინა.

ნებისმიერი სახელმწიფოს სამხედრო ხარჯების სტრუქტურა, მისი ცვლილებების დინამიკის შესწავლა, ხარჯების სტაბილურ დონეზე შენარჩუნება, ან კლება თუ მატება, სპეციალისტებს ბევრი დასკვნის გამოტანის საშუალებას აძლევს.

ხარჯების სტრუქტურის შესწავლისას ყურადღება ექცევა თუ რა კომპონენტების განვითარებაზე კეთდება აქცენტი, ხდება თუ არა ჭარბი მარაგების დაგროვება და ა.შ.

სამხედრო ხარჯები - ესაა სახელმწიფოს ფინანსური დანახარჯები თავდაცვის ძალების საომარი მოქმედებებისათვის მოსამზადებლად, ასევე მათ ყოველმხრივ უზრუნველსაყოფად, როგორც მშვიდობიან, ისე საომარი მოქმედებების დროს.

ზოგადად, ხარჯების ზრდის ტენდენციაზე ზეგავლენას ახდენენ შემდეგი ფაქტორები:

ინფლაცია, ფასების ზრდა შეიარაღებაზე;

დამატებული გეოპოლიტიკური ვითარება;

ბოლო ომების და კონფლიქტების ხასიათი;

ფსონი თანამედროვე იარაღსა და მაღალ ტექნოლოგიებზე.

სახელმწიფოს სამხედრო ხარჯები საშუალებას უნდა იძლეოდეს:

უზრუნველყოს თავდაცვის ძალების აღჭურვა თანამედროვე შეიარაღებით, ტექნიკით, აღჭურვილობით, საბრძოლო მასალების სათანადო მარაგებით;

შეიქმნას თავდაცვის ძალების სამხედრო-მატერიალური ბაზა;

განავითაროს ადგილობრივი სამხედრო მრეწველობა;

განავითაროს თანამედროვე სამხედრო ტექნოლოგიები;

შეიქმნას სამხედრო მოსამსახურეების სოციალურ-ეკონომიკური უზრუნველყოფის ბაზა.

სამხედრო ხარჯების ზრდა, პირდაპირ არის დამოკიდებული ერთის მხრივ გეოპოლიტიკურ ვითარებაზე, სახელმწიფოს წინაშე არსებულ საფრთხეებსა და რისკებზე, ხოლო მეორეს მხრივ სახელმწიფოს ეკონომიკურ განვითარებაზე.

ნებისმიერი ქვეყნის სამხედრო ხარჯების ანალიზი, ცვლილებების, ზრდის ან შემცირების დინამიკა, ბიუჯეტის პრიორიტეტები საშუალებას იძლევა შეფასდეს შემდეგი: ამ კონკრეტული ქვეყნის წინაშე იზრდება თუ მცირდება საფრთხეები. რა თქმა უნდა, ეს იქნება ამ ხელისუფლებების ხედვის დანახვა და არა გარედან დანახული შეფასებები.

სამხედრო ხარჯების პრიორიტეტების ანალიზიც ასევე იძლევა სხვადასხვა დასკვნების გაკეთების საშუალებას. სამხედრო ხარჯებში ჩანს კონკრეტულ ქვეყანაში ჯარის, სამხედროების სოციალურ პრობლემებზე კეთდება აქცენტი, თუ საბრძოლო კომპონენტზე, სახმელეთო კომპონენტზე, ავიაციაზე, თავდაცვით შეიარაღებაზე თუ პირიქით, შეტევითზე. ანალიზი ასევე გვიჩვენებს, რომ არსებული მარაგების დანაკლისის შევსება ხდება, თუ ჭარბი მარაგების შექმნა, სატაბელო შეიარაღების შევსება ხდება თუ რომელიმე კომპონენტის გაძლიერება, თუნდაც მეზობელ ქვეყნებთან შედარებით.

სამხედრო ხარჯების მხრივ პირველობას ამერიკის შეერთებული შტატები ინარჩუნებს. 2003 წელს აშშ-ის თავდაცვის ბიუჯეტი 368 მილიარდ დოლარს შეადგენდა, 2022 წელს კი 801 მილიარდს. 2023 წლის დაგეგმილი ბიუჯეტი 858 მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენს.

საკვანძო სიტყვები:

სამხედრო ხარჯები, თავდაცვის ბიუჯეტი, გეოპოლიტიკა, შეიარაღება, რესურსები, შეიარაღებული ძალები.

Dynamics of Military Expenditure Growth in Both the Region and the World

Brigadier General of the Reserve Amiran Salukvadze

LEPL – David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia,

Invited Specialist in the Scientific Research Center

Abstract

The planning of the military, i.e. the defense budget, its formation is an important part of the military policy of any state. The militarized country, the region and the world are assessed by the parameters of the military expenditures of the states. The planning of the military, i.e. the defense budget, its formation is an important part of the military policy of any state. The militarized country, the region and the world are evaluated by the parameters of the military expenditures of the states. The trend of military expenditure growth is maintained. In 2022, the total military expenditures of all countries reached a record - 2.24 trillion US dollars.

The structure of military expenses of any state, studying the dynamics of its changes, keeping expenses at a stable level, their decrease and increase, allow specialists to draw many conclusions. While studying the structure of costs, the most important attention is paid to the components, which emphasis is placed, whether excess stocks are accumulated or not, etc.

Military expenses are the financial expenses of the state, spent for the preparation of the defense forces for military operations, as well as for providing them in every way, both during the peace period and during the military operations. In general the trend of cost growth is influenced by the the following factors:

- Inflation, increase in prices for armaments;
- Tense geopolitical situation;
- The certain nature of recent wars and conflicts;
- Betting on modern weapons and high technologies.

Military expenditures of the state should allow:

- to ensure the equipping of the defense forces with modern weapons, equipment, and proper supplies of ammunition;
- to create a military-material base of the defense forces;
- to develop the local military industry;
- to develop modern military technologies;
- to create a social-economic security base for military personnel.

The increase in military expenses directly depends on geopolitical situation, including threats and risks facing the state on the one hand, and on the economic development of the state on the other hand. The analysis of the military expenditures of any country, including the dynamics of changes, growth or reduction, budget priorities allows to assess the following aspects: the threats facing this particular country are increasing or decreasing. Of course, this would be a misrepresentation of the vision of these authorities, and not the evaluations seen from the outside.

The analysis of priorities of military expenditure also allows us to make different conclusions. The priorities of a particular country are clearly visible in military expenditure. Here it is clearly seen whether the emphasis is on the social problems of the army, the military, or on the combat component, ground component, aviation, defensive armament or, on the contrary, on the offensive. The analysis also shows whether the shortfall in existing stocks is being filled, whether excess stocks are being created, whether the stockpiles are being replenished, or whether any component is strengthening compared to neighboring countries.

In terms of military expenditure, the United States of America maintains its leading position. In 2003, the US defense budget was 368 billion dollars, and in 2022 became 801 billion dollars. The planned budget for 2023 is 858 billion US dollars.

Keywords:

military spending, defense budget, geopolitics, armaments, resources, armed forces.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო გახდა ფეთქებადი და არაპროგნოზირებადი. მიმდინარეობს ისეთი გლობალური ცვლილებები, როგორებსაც პირველი და მეორე მსოფლიო ომების და საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ბოლო საუკუნის განმავლობაში, რამდენჯერმე ჰქონდათ ადგილი. იცვლება სამხედრო დაპირისპირების ხასიათიც.

მაგალითად, ე.წ. ცივი ომის, თუ რკინის ფარდის პერიოდში მომხდარ ლოკალურ ომებსა და შეიარაღებულ კონფლიქტებს არ ახლდა მსოფლიოს წამყვან, განსაკუთრებით ბირთვულ სახელმწიფოებს შორის არსებული ისეთი მძაფრი დაპირისპირება და რიტორიკა, როგორსაც ახლა ვადავნიებთ თვალს. უკრაინაში რუსეთის შეჭრას კი დასავლეთის მხრიდან ისეთი ეკონომიკური სანქციები მოჰყვა, როგორიც ისტორიას არ ახსოვს.

მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში შექმნილი მსოფლიო უსაფრთხოების სისტემა ფაქტობრივად ჩამოიშალა. მსოფლიო უსაფრთხოების არქიტექტურა ეყრდნობოდა შეიარაღების კონტროლის ფუნდამენტურ შეთანხმებებს და ხელშეკრულებებს: ბირთვული იარაღის გამოცდის აკრძალვის ხელშეკრულება (1963 წ.), ხელშეკრულება ბირთვული იარაღის გავრცელების აკრძალვის შესახებ (1968 წ.), ხელშეკრულება ანტისარაკეტო სისტემების გავრცელების შეზღუდვის შესახებ (1972 წ.), ხელშეკრულება სტრატეგიული შეიარაღების შეზღუდვის შესახებ (1979 წ.), ხელშეკრულება საშუალო და ახლო მოქმედების რაკეტების ლიკვიდაციის შესახებ (1987 წ.), ხელშეკრულება ევროპაში ჩვეულებრივი შეიარაღებული ძალების შესახებ (1990 წ.), ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შემცირების შესახებ -1 (1991 წ.), ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შემცირების შესახებ -2 (ხელი მოეწერა, ოღონდ ძალაში არ შესულა, თუმცა სხვა დამატებითი შეთანხმებები გაფორმდა - 1993 წ.), ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი პოტენციალის შემცირების შესახებ (2002 წ.), ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შემცირების შესახებ -3 (2010 წ.).

ზემოთ აღნიშნული შეთანხმებებიდან ძალაში შემორჩა მხოლოდ ხელშეკრულებები ბირთვული იარაღის გამოცდის და გავრცელების შესახებ. თუმცა, რუსეთის ბოლო განცხადების გათვალისწინებით, ბირთვული იარაღის გამოცდის პრაქტიკა შესაძლოა განახლდეს. რუსეთის პრეზიდენტის გადაწყვეტილებით, რუსეთმა შეაჩერა ხელშეკრულება სტრატეგიული შეტევითი შეიარაღების შემცირების შესახებ -3.

რუსეთსა და დასავლეთს შორის დიალოგი არ არსებობს. დიპლომატიური ურთიერთობები ნულოვან ნიშნულზეა. ამ ვითარებაში შეიარაღებაზე კონტროლის კიდევ ერთი ხელშეკრულების მოქმედების შეჩერება რუსეთის მხრიდან კიდევ უფრო ამძიმებს გეოპოლიტიკურ ფონს.

ძირითადი ნაწილი

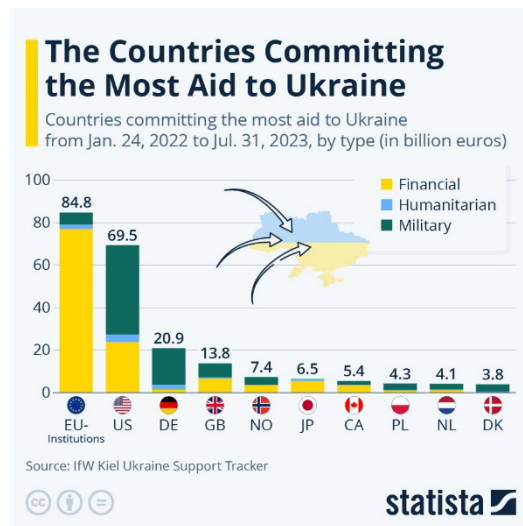
ვითარება მსოფლიოში, სამხედრო ხარჯების ზრდის ფაქტორები და ტენდენციები

ბოლო წლების ომების ტენდენციების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სამხედრო დაპირისპირება კონფლიქტის მონაწილე სახელმწიფოებისგან მოითხოვს რესურსების სრულ, ტოტალურ მობილიზებას, ომის წარმოებისთვის ეკონომიკის მზადყოფნას, დიდძალ სამხედრო-ტექნიკურ და სამობილიზაციო რესურსებს. ახალ ომებში, საბოლოო ჯამში, წარმატება აღმოჩნდება იმ მხარეს, რომელსაც მეტი რესურსი, გამოწვევებთან მიმართებაში მეტი მდგრადობა აღმოაჩნდება.

მაგალითისთვის შეიძლება აზერბაიჯან-სომხეთის 2020 წლის 44 დღიანი დაპირისპირება მოვიყვანოთ. ომის შედეგებზე გავლენა მოახდინეს არა მხოლოდ სამხედრო ხელოვნებამ, საერთაშორისო თანამეგობრობის ჩარევამ ან სხვა ფაქტორებმა, არამედ გადამწყვეტი როლი იქონია სხვაობამ რესურსებს შორის. აქ იგულისხმება როგორც ადამიანური რესურსები, ისე შეიარაღებისა და ტექნიკის რაოდენობა, ხარისხობრივი სხვაობა და საბრძოლო მასალების მარაგები.

უკრაინაში რუსეთის არაპროვოცირებული ომი იგივე ტენდენციას გვიჩვენებს. ორივე მხრიდან იხარჯება უზარმაზარი რესურსები. უკრაინის მედეგობას და წარმატებას მეტწილად განსაზღვრავს საერთაშორისო თანამეგობრობის გაერთიანება რუსეთის აგრესიის წინააღმდეგ და უკრაინისათვის კოლოსალური მასშტაბის დახმარების გაწევა. ორი წლის განმავლობაში უკრაინას სულ მცირე 200 მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი დახმარება გაეწია.¹ დიდი ალბათობით რუსეთის ხელისუფლება არ მოელოდა უკრაინისათვის ასეთი მასშტაბის მხარდაჭერის აღმოჩენას.

1 <https://www.statista.com/chart/28489/ukrainian-military-humanitarian-and-financial-aid-donors/>

სურ.1

თანამედროვე და მომავლის ომებში წარმატებისათვის მნიშვნელოვანი ფაქტორები იქნება სამოქალაქო და სამხედრო მმართველობის გამართული სტრუქტურა და ფუნქციონირება, სამხედრო და სამოქალაქო სფეროებში მაღალი ტექნოლოგიების გამოყენება და რესურსების ტოტალური მობილიზება.

რესურსების ტოტალურ მობილიზებაში უნდა ვიგულისხმოთ, როგორც ფინანსური, ასევე ადამიანური, მატერიალური, ტექნიკური, სამრეწველო და სხვა სახის რეზერვების მიმართვა ომის ინტერესებისათვის.

ლოგიკურია ის გარემოება, რომ ასეთ დამაბულ გეოპოლიტიკურ ვითარებაში, ომების და კონფლიქტების ფონზე, მსოფლიოში სამხედრო ხარჯები იზრდება. ბოლო წლების განმავლობაში თავდაცვაზე გამოყოფილმა ხარჯებმა ყოველწლიურად 2 ტრილიონ აშშ დოლარს გადააჭარბა. შეიარაღებაზე კონტროლის აქამდე არსებული ხელშეკრულებების გაუქმების ან შეჩერების პირობებში და დიდ სახელმწიფოებს შორის არსებული დამაბულობების, ასევე უკრაინის ომის ფონზე, დიდი ალბათობით, სამხედრო ხარჯების ზრდის ტენდენცია შენარჩუნებული იქნება.

რეგიონის ქვეყნების სამხედრო ხარჯები

სამხედრო ხარჯების ზრდის დინამიკა რეგიონის ზოგიერთ ქვეყანაშიც შეიმჩნევა. ყველაზე მკვეთრი ზრდა ირანს აქვს. თუ 2021 წლის ბიუჯეტი 12 მილიარდი აშშ დოლარი იყო, 2022 წელს უკვე 24 მილიარდი დოლარი შეადგინა. აღსანიშნავია ის, რომ 2022 წელს 3-ჯერ გაიზარდა ირანული შეიარაღების ექსპორტი წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით.² ბოლო 10 წლის განმავლობაში ირანი აქტიურად ავითარებს სამხედრო მრეწველობას. ერთ-ერთი პრიორიტეტი უპილოტო საფრენი აპარატების განვითარებაა. ღია წყაროებზე დაყრდნობით, სამხედრო მანევრებში ირანული წარმოების შეიარაღების და ტექნიკის წილმა 90%-ს გადააჭარბა, რაც ირანის შეიარაღებული ძალების ადგილობრივი წარმოების შეიარაღებასა და ტექნიკაზე გადასვლის ტენდენციაზე მიუთითებს.

უახლოეს წლებში სამხედრო ხარჯების გაზრდის შესახებ განცხადება გააკეთა თურქეთმაც. თუ 2003 წელს თურქეთის თავდაცვის ბიუჯეტი 14 მილიარდ დოლარზე ოდნავ მეტი იყო, უკვე 2024 წლისთვის თურქეთი გეგმავს ქვეყნის თავდაცვაზე 40 მილიარდზე მეტი დახარჯოს.³ სხვა მიმართულებებთან ერთად, ყურადსაღებია დაფინანსების რეკორდული ზრდა სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობაზე. ყურადღება მიექცევა ასევე სამოქალაქო თავდაცვას.

საქართველოსთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა რუსეთის მილიტარიზაცია უკრაინაში არაპროვოცირებული საომარი აგრესიის გაჩაღების ფონზე. ფაქტია, რომ რუსეთის ეკონომიკა მაქსიმალურად გადაერთო ომის უზრუნველყოფაზე. რუსეთის სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსი მაქსიმალურადაა დატვირთული. ეს ეხება როგორც შეიარაღების და ტექნიკის გამოშვებას, მოდერნიზებას და რემონტს, ასევე საბრძოლო მასალების და რაკეტების წარმოებას. გარდა სახელმწიფო სტრუქტურებისა, ომის უზრუნველყოფაში აქტიურადაა ჩართული ბიზნესი და მოსახლეობა. ღია წყაროებით უამრავი ინფორმაცია ვრცელდება ჯარისთვის გაკეთებული შემოწირულობების შესახებ. შესაბამისად, დღეს რთულია ითქვას თუ რა თანხას შეადგენს რუსეთის თავდაცვის ბიუჯეტი.

ოფიციალური ინფორმაციით, რუსეთმა 2021-22 წლებში თავდაცვაზე 65-66 მილიარდი აშშ დოლარი დახარჯა. 2023 წელს კი რუსეთის სამხედრო ხარჯებმა 86 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა,

² <https://take-profit.org/statistics/military-expenditure/iran/>

³ https://meta-defense.fr/en/2023/10/18/turkish_defense_budget_2024/

რაც მთლიანი სახელმწიფო ბიუჯეტის ერთ მესამედზე მეტია.⁴

მეზობელი ქვეყნების სამხედრო ხარჯების ზრდის დინამიკა

აზერბაიჯანის და სომხეთის სამხედრო ხარჯების მუდმივი ზრდა, მეტწილად, განპირობებული იყო მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტით. როგორც ზრდის ტემპით, ასევე მშპ-სთან შეფარდებით და აბსოლუტურ ციფრებში საქართველო ორივე ქვეყანას საგრძნობლად ჩამორჩება.

სრულყოფილი ანალიზისთვის, მნიშვნელოვანია სამხედრო ხარჯები შეფასდეს როგორც აბსოლუტურ ციფრებში, ისე მისი მშპ-სთან და ბიუჯეტის მოცულობასთან თანაფარდობით, რადგან ქვეყნების სახელმწიფო ბიუჯეტები და მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან.

ბიუჯეტთან და მშპ-სთან მიმართებაში პროცენტული გამოხატვა გვიჩვენებს თუ რამდენად გასამხედროებულია სახელმწიფოს ხარჯები და რამდენად აწევს ტვირთად თავდაცვის ხარჯები ქვეყნის ეკონომიკას. აბსოლუტური ციფრების ანალიზი კი გვიჩვენებს თავდაცვის უწყებათა ხარჯების რეალურ პრიორიტეტებს: რამდენი იხარჯება სოციალურ უზრუნველყოფაზე, ინფრასტრუქტურაზე, საბრძოლო მომზადებასა და სამხედრო შესყიდვებზე.

თავის მხრივ, სამხედრო შესყიდვებზე დაკვირვება, მონაცემების ანალიზი საშუალებას იძლევა შეფასდეს რომელი ქვეყნებიდან და რა ტიპის შესყიდვებს ახორციელებს სახელმწიფო, რამდენად და რა ტიპის შესყიდვებზეა დამოკიდებული და რომელი ქვეყნიდან, რა პრიორიტეტებია შესყიდვებში, რამდენად ჭარბად ხდება ტექნიკასთან ერთად საბრძოლო მასალების დაგროვება და სხვა.

სამხედრო ხარჯების დინამიკის დეტალური ანალიზი სპეციალისტებს საშუალებას აძლევს შეაფასონ რამდენად იცვლება ქვეყნის სამხედრო პოტენციალი, ემზადება თუ არა ქვეყანა საომარი მოქმედებებისთვის, აქცენტს აკეთებს თავდაცვითი თუ შეტევითი პოტენციალის გასაძლიერებლად, ჯარების რომელ სახეობას და გვარეობას აძლიერებს, რამდენად ავითარებს მაღალ ტექნოლოგიებს და სხვა.

აზერბაიჯანი და სომხეთი კონფლიქტის გაყინვის პერიოდიდან, ანუ 1994 წლიდან ინარჩუნებდნენ მილიტარიზებულ სამხედრო ბიუჯეტებს, მუდმივად ნარჩუნდებოდა სამხედრო ხარჯების ზრდის დინამიკა. დღევანდელი ვითარებიდან გამომდინარე, ადრეული წლების ანალიზზე მეტად, უფრო საინტერესოა როგორი ბიუჯეტით შეხვდნენ მხარეები ე.წ. 44 დღიან ომს, ასევე რა ტენდენციაა ომის შემდეგ.

2020 წლის, ანუ ომის წინ დაგეგმილი ბიუჯეტები ასე გამოიყურებოდა: აზერბაიჯანი - 1,9 მლრდ აშშ დოლარი, სომხეთი - 625 მლ აშშ დოლარი. როგორც ვხედავთ, აზერბაიჯანის ბიუჯეტი 3-ჯერ აღემატებოდა სომხეთისას. ეს უპირატესობა ნარჩუნდებოდა წლების განმავლობაში.

2020 წლის ომის შემდეგ აზერბაიჯანმა ბიუჯეტი 20%-ით გაზარდა და 2,2 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა.⁵ სხვა წყაროებით 2,6 მილიარდიც ფიქსირდება. აზერბაიჯანი შემდგომ წლებშიც გეგმავს სამხედრო ხარჯების ზრდას. კერძოდ, 2025 წლისთვის თავდაცვასა და უსაფრთხოებაზე აზერბაიჯანი 2,8 მილიარდ აშშ დოლარს გამოყოფს.⁶

ორი ქვეყნის თავდაცვის ბიუჯეტების შედარებისას, ხშირად გამოთქვამდნენ მოსაზრებას, თითქოს სომხეთი ნაკლები დაფინანსების კომპენსირებას რუსეთიდან შეიარაღების დაბალი ფასებით შემოტანით ახდენდა. თუმცა, თუ შევისწავლით ორი ქვეყნის სამხედრო შესყიდვებს, რა მონაცემების მოპოვებაც ღია წყაროებით არის შესაძლებელი, შეძენილი შეიარაღების და ტექნიკის რიცხოვნობის მხრივ, საგრძნობ სხვაობას დავინახავთ.

ამ წლების განმავლობაში აზერბაიჯანი აწარმოებდა თანამედროვე შეიარაღების და ტექნიკის შეძენას არა მხოლოდ რუსეთიდან და ბელარუსიდან, არამედ ისრაელიდან, თურქეთიდან, აშშ-დან, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკიდან, პაკისტანიდან, უკრაინიდან, კანადიდან, შვეიცარიიდან, ავსტრიიდან. მაშინ, როცა სომხეთი მიბმული იყო მხოლოდ რუსეთის შეიარაღებაზე. 2020 წლის ომამდე 2-3 წლის განმავლობაში სომხეთი რუსულ შეიარაღებას რუსეთიდან ისევ რუსეთის მიერ გაცემული სესხით ყიდულობდა. თუმცა შეძენილი ტექნიკის გარკვეული ნაწილი 2020 წლის ომში ვერ გამოიყენა, ან ზოგიერთი ტიპის შეიარაღებამ სათანადო ეფექტურობა ვერ გამოავლინა. მაგალითად, ვერ შელეს სუ-30 ტიპის თვითმფრინავების გამოყენება. როგორც ღია წყაროებში წერენ, სომხეთმა ვერ შეძლო აღნიშნული ოთხი თვითმფრინავისთვის შეიარაღების მიღების დასრულება. ეს კითხვებს ზადებს რუსეთ-სომხეთის საიმედო პარტნიორობასთან დაკავშირებით.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ SIPRI-ს ანგარიშის თანახმად, 2020 წელს აზერბაიჯანის თავდაცვის ბიუჯეტი წინა წელთან შედარებით 17%-ით გაიზარდა, ხოლო სომხეთის 2,6%-ით შემცირდა.

2020 წელს აზერბაიჯანის სამხედრო ხარჯებმა სახელმწიფო ბიუჯეტის 12,7% შეადგინა, სომხეთისამ

4 Военные расходы России 2023 | Take-profit.org

5 <https://jam-news.net/ru/%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%8B-%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B8-%D0%B8-%D0%B0-%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0/>

6 <https://russian.eurasianet.org/%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%B0%D0%B5%D1%82-%D1%83%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%8C-%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%8B>

კი 16,7%. როგორც ჩანს, სომხეთის სამხედრო ხარჯები მეტად აწევბოდა ქვეყნის ბიუჯეტს, თუმცა ბიუჯეტის სიდიდის გამო, აბსოლუტურ ციფრებში აზერბაიჯანის დანახარჯები 3-ჯერ მეტი იყო.

ესაა ღია ციფრები. თუმცა, ბევრი მიიჩნევს, რომ აზერბაიჯანი გაცილებით მეტს ხარჯავს თავდაცვის მიზნებისთვის. ეს კი აზერბაიჯანს საშუალებას აძლევს შეიძინოს მეტი შეიარაღება და ტექნიკა, შექმნას მეტი მარაგები, ჩაატაროს მეტი წვრთნები, მეტად განავითაროს სამხედრო მრეწველობა და დანერგოს თანამედროვე ტექნოლოგიები.

მეზობელი ქვეყნების შეიარაღებული ძალების შესაძლებლობები: რეზერვი, სამხედრო მრეწველობა, ტექნოლოგიები, მატერიალური მარაგები

მნიშვნელოვანია მეზობელი ქვეყნების თავდაცვის ხარჯების მონიტორინგი, მათი შეიარაღებული ძალების შესაძლებლობებზე ასახვის კრილში.

აზერბაიჯანის თავდაცვის ბიუჯეტის მკვეთრი ზრდა იწყება 2006 წლიდან. 2006-2007 წლებში თავდაცვის ხარჯები 2005 წელთან შედარებით 2-2,5-ჯერ მეტია, 2008-10 წლებში დაახლოებით 5-ჯერ, ხოლო 2011 წლიდან 2015 წლების პერიოდის ხარჯები, 2005 წელთან შედარებით 10-ჯერ იზრდება. 2016 წლიდან სამხედრო ხარჯები ისევ უზრუნდება 2008-10 წლების დონეს, თუმცა ეს მოცულობაც 3,5-4-ჯერ მეტია, ვიდრე სომხეთის თავდაცვის ბიუჯეტი.⁷

ამ წლებს უკავშირდება აზერბაიჯანში სამხედრო მრეწველობის განვითარება. 2005 წელს აზერბაიჯანში შეიქმნა თავდაცვის მრეწველობის სამინისტრო.⁸ აზერბაიჯანის სამხედრო მრეწველობამ ჯერ ცეცხლსასროლი იარაღის წარმოება აითვისა. 10 წლისთავზე აზერბაიჯანი უკვე 900 სახეობის, ხოლო კიდევ 5 წელში, ანუ 44 დღიანი ომის წინ, 2 ათასი სახეობის სამხედრო დანიშნულების ნაწარმს უშვებდა, მათ შორის სნაიპერულ შაშხანებს, ავიამომბებს, უპილოტო საფრენი აპარატებს, ჯავშანტრანსპორტიორებს, საარტილერიო ჭურვებს და სხვა. აზერბაიჯანის სამხედრო მრეწველობა აქტიურად თანამშრომლობს სხვადასხვა ქვეყნებთან, მათ შორის თურქეთთან, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკასთან, რუსეთთან, ისრაელთან და სხვა.

90-ანი წლების ბოლოდან აქტიურად ვითარდება სომხეთის სამხედრო მრეწველობა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ სომხეთში ათობით სამხედრო დანიშნულების და სხვადასხვა პროფილის საწარმო დარჩა. ამ საწარმოებთან ერთად სამხედრო სამრეწველო კომპლექსში გაერთიანდნენ სამცენიერო-კვლევის ინსტიტუტები, ფიზიკის, რადიო-ფიზიკის, ელექტრონიკის, ქიმიის და სხვა დარგობრივი ინსტიტუტები. სომხეთის სამრეწველო კომპლექსი ორიენტირებულია ვიწრო მიმართულებების ტექნოლოგიების განვითარებაზე, კერძოდ, უპილოტო საფრენი აპარატები, ოპტიკურ-ელექტრონული საშუალებები, თბოვიზორები და სხვა. თუმცა, აზერბაიჯანთან შედარებით სომხეთის ფინანსური რესურსები შეზღუდულია, რაც ადგილობრივი სამხედრო მრეწველობის განვითარებაზეც აისახება. თუმცა, სომხეთის პოტენციალი ამ კუთხით, ყურადსაღებია.

სომხეთის ჯარის შეიარაღებაზე არსებული უპილოტო საფრენი აპარატების უმეტესობა ადგილობრივი წარმოებისაა. მათ შორის, სომხეთი აწარმოებს დამრტყმელ უპილოტო საფრენი აპარატებს. სომხეთი ახორციელებს ცეცხლსასროლი და საარტილერიო სისტემების რემონტს, აწარმოებს საავიაციო უმართავ რაკეტებს, საავიაციო ბომბებს, ყუმბარმტყორცნებს, ახდენს ძველი საბჭოური, მათ შორის საჰაერო თავდაცვის სისტემების კაპიტალურ შეკეთებასა და მოდერნიზაციას და სხვა.⁹

დასკვნა

1. ბოლო ომების ტენდენციების გათვალისწინებით, სახელმწიფო, მისი თავდაცვის ძალები მზად უნდა იყოს ხანგრძლივი ომისთვის, რისთვისაც მნიშვნელოვანი იქნება მოსახლეობის, ეკონომიკის, თავდაცვის სისტემის გამძლეობა, მედეგობა, თვითმობილიზების უნარი.

2. მნიშვნელოვანია თავდაცვის სისტემის განვითარების გრძელვადიანი დაგეგმვა, შეიარაღების და ტექნიკის, საბრძოლო მასალების, მატერიალური და ადამიანური რესურსების დაგროვება, თავდაცვის ძალების ბრძოლისუნარიანობისთვის და მოსახლეობის სიცოცხლისუნარიანობისთვის საჭირო მარაგების შექმნა.

3. სამოქალაქო თავდაცვის სისტემის განვითარება, მოსახლეობისთვის სტაციონარული და მობილური თავშესაფრების მომზადება,

4. სახელმწიფოს ლოგისტიკური უზრუნველყოფის ალტერნატიული წყაროების და მარშრუტების მომზადება.

7 <https://evnreport.com/politics/military-expenditures-and-the-economy-behind-the-war-of-weapons>

8 <https://caliber.az/post/106998/>

9 <https://dzen.ru/media/id/5dab435843fdc000b16380ad/voennaia-promyshlennost-armenii-vozmojnosti-i-ambicii-5f833ad242a69673f7a7d797>

გამოყენებული ლიტერატურა

მსოფლიოს ომის პრობლემების კვლევების სტოკჰოლმის საერთაშორისო ინსტიტუტი (SIPRI).
ინტერნეტ სააგენტო www.caliber.az
ინტერნეტ სააგენტო www.evnreport.com
Военные расходы России 2023 | Take-profit.org
<https://take-profit.org>
<https://meta-defense.fr/en>